

Tærskning i Hundborg

Chr. Lykke Christensen

Udviklingen fra plejl til mejetærskere varede omkring 60 år i Hundborg. I denne periode var de omrejsende tærskværker al stor betydning. Dem var der 4 af i Hundborg.

Tærskning med plejl

Tærskning af korn foregik helt frem til år 1900 med plejl, som var et simpelt redskab i to dele, "æ hajl" og "æ slav". "Æ hajl" var det skaft, som man holdt ved. Den var ca. 130 cm lang og i den ene ende forsynet med en jernnagle med et stort hoved. "Æ slav" var en egeknippel, ca. 50 cm lang. Den var tykkest i den ende, man tærskede med. Den tynde ende var forsynet med en smal læderrem, som blev sat om den store jernnagle på "æ hajl".

Ved at svinge med "æ slav" og slå den ned i kornet, kunne man tærsk kornet af. Man lagde nogle neg i en række med toppene mod hinanden. Sommetider løsne man negbåndene, andre gange ikke - det kom an på, hvad det var for korn. Man gik ved rodenden og slog ned i kornet, indtil det var tærsket af. Man vendte gerne kornet en gang, så man var sikker på, at alt kornet var slået af.

Halmen blev derefter fjernet. Hvis negene havde været løsnet, blev de bundet igen. Så bundtede man et antal neg i en "brøj", der var bundet sammen af nogle lange bånd af snoet eller flettet rughalm. Bundterne blev så sat til side og brugt til kreaturfoder. Det må have været nogle stive sager at gumle i, da stråene ikke var slået i stykker eller knust. Udtrykket "en brøj halm" kan man endnu høre enkelte landmænd bruge.

Når halmen var fjernet, brugte man en rive og fjerne, hvad man kunne af småhalm. Man rev kornet grundigt igennem for at løsne avner og haser fra komet. Derpå lagde man nye neg oven på det tærskede korn og begyndte forfra med at tærsk. Når man så havde en større dyng korn, som man ved hjælp af riven havde skubbet sammen i den ene ende af agerummet, skulle det kastes. Man åbnede dørene i begge ender af agerummet en dag, når vindretningen passede. Man kastede så kornet op mod vinden og fik på den måde avner og lignende skilt fra.

Til sidst skulle kornet gennem en rensemaskine, der var en simpel indretning lavet af tynde brædder. Der var en kube for oven som på en kværn, og i bunden af den var en jernplade med en trekantet udfresning i. Pladen kunne skubbes frem og tilbage, og på den måde kunne man få

mængde - altså samme system som et timeglas.

I maskinen var der en blæser (et vingehjul), som blev trukket med et håndsving i siden af maskinen. I en stråle løb kornet ned i luftstrømmen, hvorved avner, haser, ukrudtsfrø og andet blæste bagud af maskinen. Kornet fortsatte ned på to solde, som rystede svagt - den nederste skrånede, så kornet kom forud af maskinen og landede på gulvet. Maskinen rensede godt og blev i øvrigt helt frem til midten af fyrrene brugt til rensning af sædekorn.

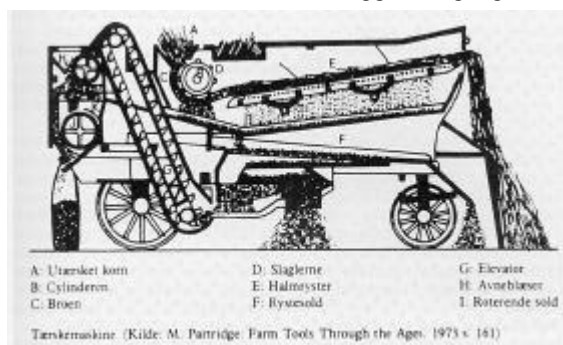
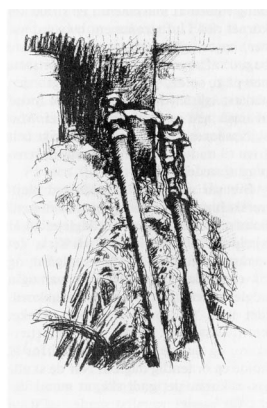
Der var masser af arbejde ved plejltærskningen, som foregik hele vinteren. Som regel havde man en daglejer til at hjælpe. I 1902 tærskede Mads Kirk, Ve sterkær, med plejl i Faddersbølgård, og fik en dagløn på 65 øre. Der var også nogle steder, man tærskede på akkord, idet man fik for hver tønne tærskt korn. Disse folk kaldte man tøndetærskere, og de skulle hænge godt i for at holde en ordentlig dagløn. Når de skulle spise, kunne det godt ske, at man i stedet for at sige vær's go sagde: "Æd nu tøndetærsker!". Dette mundheld er jo i dag brugt om en person, der spiser meget, idet man siger, at "han æder som en tøndetærsker".

Hvis man tærskede på dagløn og gjorde for lidt ved det, kunne man få at vide: "Enten skal vi tærsk eller også af laden". Også dette mundheld kan man undertiden høre endnu, men om dem begge gælder, at de blev opfundet, da man tærskede med plejl.

Plejlen ødelagde eller knuste som omtalt ikke strået, og længe efter tærskværkets fremkomst brugte man at tærsk nogle rugneg, så man kunne "bøde" stråtaget. Det var ganske almindeligt at tærsk tre-fire neg, så man havde noget at lave halmvisker af til træsko og støvler. Mange steder hang plejlene i mange år på et søm et sted i laden, men i dag skal man lede længe for at finde én.

Tærskemaskine

Den første tærskemaskine var en pigtærsker, som var en meget beskedne maskine. Der var håndsving i begge sider, så der skulle to til at trække den. Der var en bom med pigge i, og over og under var der pigge, der var monteret således, at piggene i bommen kunne løbe imellem dem og på den måde rigle komet af. En udveksling gjorde, at man kunne få bommen op i omdrejninger. Foran bommen var der et bord, som udmundede i en rektangulær trag. Her stod ilæggeren og lagde kornet i, alt efter hvad de to mænd

A: Uværskt korn
B: Cylindren
C: Broen
D: Slaglerne
E: Halmstyr
F: Rysesold
G: Elevator
H: Avneblæser
I: Roterende sold

Tærskemaskine. (Kilde: M. Partridge, Farm Tools Through the Ages, 1973 s. 141)

kornet til at løbe ned i maskinen i den ønskede

kanne trække. Det hele kom ud bag maskinen i en dyng. Man fjernede halmen ved hjælp af fork og rive, og når der

var en passende dyngte korn, behandlede man det som ved plejtærskning. Nogle steder havde man en større pigtærsker, som blev trukket af en hestegang; andre steder brugte man en mølle som trækraft.

Efter pigtærskeren kom der forskellige små tærskemaskiner frem, som var mere eller mindre gennemtænkte. Folk kaldte dem halvrensere, idet de ikke var for gode til at gøre skik på kornet, der var fyldt med masser af avner og småhalm. Halmen var heller ikke rigtigt rentærsket.

Salmon Jespersen, Hundborg, har fortalt, at i hans drengetid havde man på gården i Jannerup én af de første rigtige tærskemaskiner. Den havde slagler i stedet for pigbommen og havde halmrystere, så halmen kom ud bag maskinen. Men korn og avner gik nedenunder, og man skulle jævnligt flytte maskinen for at få ryddet op på dette, idet det jo skulle behandles som før beskrevet. Som trækraft havde man en mølle.

Som man kan forstå havde man dengang et kolossalt arbejde med at få tærsket kornet, og der var et stort behov for et ordentligt tærskværk. Disse begyndte at dukke op omkring år 1900. Da det var en større investering, og pengene var små, slog man sig sammen og købte en maskine, som man kaldte en aktiemaskine. Det har ikke været muligt at finde protokoller eller andet skriftligt fra den tid, så vi må nøjes med den mundtlige overlevering.

På den tid dannede man brugsforeninger og andelsmejerier. Hundborg Brugsforening er således stiftet i 1907 og Hundborg Mejeri i 1902. Netop på den tid startede fire aktietærskværker i Hundborgs område. De fik navnene "Råstrup", "Thybo", "Gideon" og "Jyden" og er her nævnt efter alder.

"Gideon"

"Gideon" var den næstnyeste af de fire maskiner og er stiftet omkring 1910-15. Den havde eget maskinhus på Salmon Jakobsens jord et stykke øst for Holger Thomsens hus, hvor der endnu er rester af søksten at se. Den første maskine var en rød, 20 tommer "Holbæk" trukket af en opretstående petroleumsmotor med gløderør.

Følgende var værksførere ved petroleumsmotoren: Per Fuglsang, Jens Skrædder, Niels Peter Nielsen (kaldet Peter Dommerby og boede i et hus ved Thadetoftvej syd for det senere byggede Martin Hansens hus). Muligvis har petroleumsmotoren været lejet, idet både Per Fuglsang og Jens Skrædder havde én, som de brugte til tørveæltning i Hundborg mose.

Tærskværket havde ingen halmpresser, idet halmen blev båret væk i to reb. Man lagde bag maskinen to stykker reb, som halmen landede på. Der stod en mand og pakkede det sammen, indtil der var nok til én mand at bære. Så snørede man rebet sammen, tog halmen på nakken og bar den ind. Man kaldte det stadig en "brøj" halm. Der skulle være to mand ved halmen, idet der altid skulle stå én og pakke halmen.

Efter en del år fik man dampmaskine, lokomobil, i folkemunde kaldet "æ biel". Den var af svensk fabrikat, lavet i Eskilstuna og havde 5 HK. Den kunne rumme ca. 400 l vand, og det var et større arbejde, når den ved sæsonens start skulle fyldes op.

"Æ biel" var kulsort over det hele. Den havde en lang skorsten, der øverst havde en stor jernhat, som skulle virke som gnistfanger. Skorstenen kunne lægges ned, hvad den

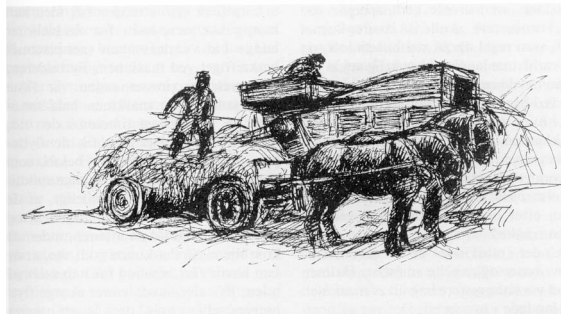
altid blev under flytningen. Som fast tilbehør var et par store trækar, som skulle holdes fyldt med vand. Dette var i sig selv et større arbejde, da man dengang enten skulle hejse vandet op fra brønden i spande eller i bedste fald bruge en håndpumpe. Det var ikke ret mange steder, der var indlagt vand. Brændselet var store klumper dampkul, og der skulle fyres op tidligt om morgenen, da det tog lang tid at få 400 l vand på kogepunktet.

Fyrbøderne var Anders Madsen, Harkjær, Jens Andersen (vejmand), Hundborg, og Peter Andreasen, Vesterkær. Dampmaskinen var forsynet med vandstandsglas, så fyrbøderne kunne holde øje med vandstanden. Der blev lagt en slange ned i vandkarret, så maskinen kunne selv ved hjælp af en pumpe suge vand ind. Ligeledes var der et termometer med en rød streg, hvor temperaturen og dermed trykket kunne holdes.

Lokomobilens direkte træk uden kobling. Når det rigtige damptryk var nået, blev der lukket op for dampen, og så kørte maskinen. Der var en sikkerhedsventil af den type, der havde en stang med et lod, som kunne flyttes frem og tilbage. Desuden var der en hane, som fyrbøderne brugte, hvis trykket blev for stort. Den brugte man iøvrigt til at rense piben ved - det var godt at få den rensset inden kaffepausen.

Sikkerhedsventilen kunne man blokere med en trækile eller binde den med et stykke reb, hvilket skulle gøres, når bilen skulle flyttes. Bilen havde et stort og meget tungt svinghjul, og der var også en fløjte, som fyrbøderne brugte ved start og stop.

Niels Thomsen, Jannerup, skulle engang flytte "æ biel" hjem til sine forældres gård. I et sving gav den et "slunt" og lukkede damp ud i store mængder, så hestene begyndte at løbe løbsk. Den var nær havnet i en mergelgrav. Det viste sig bagefter, at fyrbødeme havde glemt at blokere ventilten.

Engang da man tærskede noget vådt og sejt korn, som var groet sammen i negbåndene, kneb det "æ biel" at holde tærskværket oppe i omdrejningerne. Ilæggeren råbte da til fyrbøderen, at han nok var god ved den sorte, hvorpå fyrbøderen råbte tilbage: "Gue ve' den svot! Den er langt over den røde streg".

Aktionæren, som skulle have maskinen, skulle selv anskaffe sig kul, og man regnede med ca. ½ hl i timen. Når bilen var flyttet, var der en stor sveden plet, hvor den havde stået. Fyrbøderen ragede jo den glødende aske ud på jorden; mærkeligt nok hørte man aldrig om ildebrand af den grund.

Efter en del års forløb købte man en større tærskemaskine, en 24 tommer gul "Holbæk", og det er nok den, folk husker bedst. Måske var det ved samme lejlighed, at man anskaffede presser, endda en automatisk

presser. "Gideon" fik ihvertfald halmpresser på et tidligt tidspunkt.

Oppe på tærskemaskinen var der et bord, hvor negene skulle lægges. Toppen skulle vende samme vej af hensyn til ilæggeren, der stod i en firkantet kasse, som var bygget ned i maskinen. Mellem ilæggeren og bordet var hullet ned til slaglerne formet som en kasse med skrå sider, højest op mod bordet og lavest mod ilæggeren. Ilæggeren skulle så stoppe kornet i med toppen forrest, og der skulle lægges jævnt i, ellers sagde maskinen "bøv", og så knyttede fyrbøderne tit næver ad ham.

Bordet skrånede ned mod ilæggeren. Ved den anden ende stod der som regel en dreng, som skulle lægge negene op på bordet, hvor der langs siden stod én og skar negbåndene og skubbede hen til ilæggeren i rette tempo. Maskinen var forsynet med ca. 35 cm høje sider, der kunne lægges ned. Det blev de altid til den side, hvor negene blev forket op, som regel af to mænd.

Foran på maskinen var der 4-5 tude, hvor det tærskede korn kom ud. Her kunne sækkene fastgøres. I én af de yderste tude kom der småkorn og lette korn. Maskine nr. to var en helrensemaskine, som lavede godt arbejde. De to kornbærere skulle så bære kornet ind, som regel op på stuehusets loft, og tit var det en lang og besværlig vej at gå. Man havde en tønne at sætte sækken op på ved hjælp af et skaft, som de to havde i hver sin ende af. Derefter tog man sækken på nakken, men skulle dog forinden slå en streg på en seddel, som var fastgjort på maskinen. Antallet af sække var altid et stort samtaleemne, når man efter endt tærskning sad ved det sidste måltid.

Under maskinen kom ukrudtsfrø, støv, haser og enkelte småsten. Halmen kom via halmrystere bag ud af maskinen og landede i presseren. Det var så pressemandens opgave at bære halmen ind i laden. På hovedet og ned ad ryggen havde han som regel en sæk, som var foldet ind i sig selv på langs. Så kunne han undgå at få halm og andet ned på ryggen. To-tre baller oven på hinanden gik han med ad gangen, og han forkede dem som regel op på loftet, eller hvor de nu skulle være. Der var altid nok at gøre for pressemanden. Ofte drillede presseren, så der kom løse baller, der skulle knyttes med hånden. Inde i laden skulle halmen "gulves", og det var der som regel to til.

Mellem presseren og tærskemaskinen kom avnerne ud via solde og blæsere. Der var hængt et stykke presenning fra underkanten af tærskværket og næsten ned til jorden. Her skulle avnerne blæse imod og lande på jorden, men avnerne var nu alle vegne, især i blæsevej. Det var så børnenes arbejde i riskurve at bære avnerne ind i laden - et forhadet og beskidt arbejde, da det var det sted, hvor det støvede mest.

Vårten hjalp gerne til, hvor der var brug for ham. Også fyrbøderne kunne ind imellem give et nap med, men han kunne ikke være borte fra "æ biel" ret længe. I alt var der en halv snes personer beskæftiget ved maskinen. Fyrbøderne, ilæggeren og pressemanden var faste folk, som fulgte maskinen hele sæsonen. De fik en fast timeløn i den tid, man tærskede. Desuden fik de flyttepenge, et meget beskeden beløb, som slet ikke kunne dække de mange spildtimer. Det var meget almindeligt, at de mødte ved sekstiden om morgenen, og tit var det langt ud på aftenen, inden de kom hjem. Så det kunne godt ske, at de kun havde fået betaling for halvdelen af tiden, hvis der havde været mange flytninger, eller hvis der havde været

"mak" ved maskinen. Det var nemlig ikke så sjældent, man skulle have mekaniker til maskinen, som regel Guld i Sjørring.

Aktionæren afregnede med folkene, når man efter endt tærskning var inde at få det sidste måltid. Det var som regel kun de tre faste folk, der skulle have penge. Resten var som regel naboer, og dem skulle man jo hjælpe, når de selv skulle have tærsket.

Inden man fik traktor, foregik flytningen med fire heste. Først flyttede man dampmaskinen og i anden omgang maskinen og presseren, som man kobledes sammen. To store, jyske heste kunne dog klare flytningen, men tit var der problemer med at trække op ad bakke, og ned ad bakke kneb det hestene at holde maskineriet, der var uden bremses.

Der blev lavet en bestemt rute, som maskinen skulle følge for at undgå de lange flytninger. Turen kendte aktionærene, så man kunne regne ud, hvornår man skulle have maskinen. Næste år gik turen mod dsat, og det var altid et samtaleemne, om man var først eller sidst på turen. Hvis man var tidligt færdig med at bjærge kornet, kunne man dog godt få maskinen, inden den gik i "tur". Det prøvede mange at nå.

Når flytningen var vel overstået, skulle maskineriet stilles op. Man begyndte med tærskemaskinen, der var anbragt ved det utærskede korn, f.eks. mellem to stakke. Hvis det var inde, stod den i agerummet mellem gulvene; maskinen skulle stå i vat både på langs og på tværs. Til at løfte havde man donkræfte, der var en type, man aldrig ser mere. De var meget effektive og bygget ind i et stykke ege- eller bøgetræ på en halv meters længde - bredden var ca. 25 cm og dybden ca. 15 cm. Den var i enden og i bunden forsynet med en klo, der ragede uden for træet. Der var to-tre gear og et håndsving, og man skiftede gear ved at sætte håndsvinget på en anden aksel. Tandhjulene var forsynet med paler, så man kunne både løfte og sænke. Den bedst egnede klo satte man ind i hjulet på maskinen, der på et øjeblik kunne løftes i den ønskede højde. Man lagde så to trækiler til hvert hjul og forsynede naglerne med stangjern, der havde flere huller at vælge imellem. Kilerne havde den fordel, at man kunne få et hjul til at stå et godt stykke fra jorden. Desuden stod maskinen urokkeligt fast, når den var klodset op på denne måde.

Det var ilæggerens opgave at klodse tærskemaskinen op. Når han var færdig, var det pressemandens opgave at rette presseren ind, så remskiverne flugtede og derefter klodse den op. Til sidst blev remmen sat på og strammet ved hjælp af en stolpe med et gevindstykke i den ene ende. Den blev lagt mellem tærskemaskinen og presseren i remsiden. Derefter gik turen til lokomobilen, som på grund af brandfaren stod langt fra tærskemaskinen, som den trak med en lang og bred drivrem. Når man tærskede inde i laden, skulle den være i en vis afstand af laden. Foruden drivremmen var der et virvar af remme på siden af tærskemaskinen. Det var alle fladremme, kileremmen var ikke opfundet på dette tidspunkt. Undertiden sprang der en rem, og så måtte man i gang med remsamlere; som regel skulle der bødes en ny stump i for at få den ønskede længde.

Om morgenen skulle hele maskineriet smøres, og de tre faste folk gik i gang med smørekande og fedtdåse og gav det hele en tur. Der var mange faste lejer dengang, og nogle af dem blev smurt flere gange i løbet af dagen. Den

tids remskærm bestod af et stykke reb, der i en vis afstand var spændt ud langs drivremmen. Når alt var parat, lod fyrbøderen fløjten lyde. Alle indtog deres pladser, og tærskningen begyndte. Når det hele var godt igang, gav fyrbøderen remmene voks. Han havde en harpiksholdig remvoks på størrelse med en mursten, der blev holdt mod indersiden af remmene. Hvis alt gik vel, kunne der tærskes 15-20 tdr. i timen alt efter komets kvaliteten.

Ilæggere var i årenes løb Alfred Madsen, Harkjær, Kr. Morsing, Møgelkjær, Otto Jensen, Førby, og Chr. Christensen (Lille Ydesminde). Chr. Christensen var også pressemand i mange år, samt Jens Yde, Førby, og mange flere har været faste folk i årenes løb. Én af datidens landmænd, som havde sin gamle far boende hos sig, havde et år utroligt mange sække korn. Han opdagede så, at det var den gamle, som slog nogle ekstra streger på sedlen, når han troede sig uset - så kunne han jo prale af den gode avl.

Stemningen var altid god på tærskelpladsen, det var lidt af en festdag. Man smådrillede hinanden og tog gas på hinanden på mange måder. Engang da Klara og Peter Jørgensen i Førby havde tærskemaskine, var Otto Jensen og Kr. Høj bak kornbærere. Otto Jensen opdagede, at der var et løst bræt over køkkenet. Det fik han lagt til side, så han kunne stikke hovedet ned og tale med pigeme, som foruden Klara var Stinne Højbak og Petrea Toft. Hver gang han var oppe med en sæk, stak han hovedet ned, og på et tidspunkt blev det pigerne for meget. Stinne Højbak blev sendt hjem efter sin øresprøjte, der blev fyldt godt op. Næste gang Otto Jensens ansigt viste sig i hullet, blev der trykket af og det så grundigt, at han var helt nyvasket, da han kom ned. Det blev stemningen på tærskelpladsen dog ikke ringere af.

Folkene fik jo fuld kost, og nabokonerne hjalp som regel hinanden. Det blev til mange måltider i løbet af en dag; selv på et lille sted med to-tre timers tærskning skulle man til bordet to gange. En af de faste folk var efterhånden blevet træt af stegt kylling, som menuen ofte bestod af - sommetider to gange om dagen. Da han selv skulle have maskinen, havde hans kone lavet gammeldags kål, som var hans livret. De tre faste folk spiste, som havde de ikke fået mad i flere dage, mens de øvrige stak til maden - de havde vist sat næsen op efter noget andet. Om en anden landmand fortælles, at han ikke kunne fordrage karrysovs, og for at drille ham serverede naboerne altid noget med karrysovs, såsom boller i karry, høns i karry eller lignende.

Efter at regnskabet var læst op på den årlige generalforsamling, bestemtes næste års tærskelje. Lejen kunne man få kredit med, men den skulle betales inden jul, ellers kunne man ikke få maskinen næste år. Hvis en aktionær tog en anden maskine, skulle han betale bøde i størrelsesordenen 5 til 10 kr. - mange penge dengang.

"Æ bief" skulle af og til trykprøves, og i 1934 blev den kasseret. Man kørte en overgang med en lejet lokomobil, men den var for stor for maskineriet, idet den kom for højt op i omdrejningerne. Man anskaffede så en "Fordson" traktor, men den viste sig at være for lille og blev byttet væk med en større "Fordson", som man kørte med resten af tiden; den brugte ca. 5 l petroleum i timen. I 1937 fik man monteret avneblæser, som man havde en del problemer med i begyndelsen.

"Gideon" blev i øvrigt kaldt "stampi skidt". Det vides ikke, om det var, fordi den var den mindste af de fire maskiner, eller fordi der tit var problemer med den.

Øgenavnet blev dog også brugt om en maskine i Snedsted-området.

Da man fik traktor, var der stor diskussion om, hvem der skulle køre den. Traktoren ankom på en lastbil, men ingen turde køre den ned ad slisken. Man fik så fat i en mand, som skulle have lidt forstand på det. Ved første forsøg fik han den i forkert gear og kørte op i førerhuset på lastbilen, men i anden omgang lykkedes det at få den ned på jorden. Peter Henriksen blev traktorfører den første tid - derefter blev det Peter Jørgensen, Møgelkær, som vist kørte med den resten af tiden.

Det var et stort fremskridt, at man nu kunne klare flytningen uden heste. Men uden problemer var det ikke. Traktoren havde jernhjul med kløer, så den kunne stå fast, men dem måtte man ikke køre med på offentlig vej. Man havde så jernringe til at montere uden på kløerne. Det gav ekstra arbejde, og man havde god brug for omtalte donkraft. Det var tit, at de skulle afmonteres igen, når man nåede privatvejen til tærskestedet, f.eks. hvis det var op ad bakke, eller vejen var fedtet. I øvrigt var datidens traktorer alt for lette bagtil, og det var ikke noget særsyn, at der stod en to - tre granvoksne mænd bagpå traktoren for at give den tyngde.

Ved traktoren, Jens Peter Johansen, senere bestyrer på fattiggården i Hundborg. Foto fra ca. 1930-34.

Når tærskesæsonen var ovre ca. midt i november, skulle maskinen grundigt rengøres og smøres. Derefter blev den kørt i maskinhuset til næste års høst. "Gideon" var nok mest husmændenes og de mindre gårdes maskine. Den ophørte som aktiemaskine, da 2. verdenskrig kom, og man ikke mere kunne få petroleum. Man havde ikke mod på at få monteret generator, så man solgte den til Aksel Sjælland, Hundborg, som kørte videre med den en tid som privat udlejningsmaskine. Salmon Jakobsen, som i mange år var formand for "Gideon", købte maskinhuset. Det var lavet af træ belagt med tagspån og meget utæt på dette tidspunkt. Huset blev sat op ved møllen og beklædt med pandeplader, dog lidt lavere end før.

"Thybo" A/S

Denne maskine er startet omkring år 1900. Man købte et 42 tommer svensk "Munktell" tærskværk samt en 7 HK "Eskiltuna" Lokomobil. Maskinhuset stod syd for Kr. Borggaard ved det nederste sving på den gamle Jannerupvej. Fyrbødere var Kr. Guld, Jannerup, Niels Nielsen (kaldet Niels Tømrrer), Landbolyst mark og Martin Guld, Skjoldborg. Salmon Fink var i mange år formand for aktieselskabet.

Man kørte uden presser i mange år, men omkring 1918 var der forslag på generalforsamlingen om at anskaffe en

sådan, men halvdelen var imod, og man kunne ikke blive enige om hverken det ene eller det andet. Til sidst var der ingen anden udvej end at dele aktieselskabet. "Thybo" beholdt tærskemaskinen, og den halvdel, som ikke ville have presser, fik dampmaskinen og dannede et nyt selskab, som de kaldte "Jyden".

"Thybo" købte så en ny "biel" og en halmpræsser af den type, hvor man selv skulle knytte ballerne. Forrest på presseren var der en buet pladeskærm, hvorunder pressemanden skulle sidde og knytte ballerne i læ for avner og halmstumper. Kr. Kirk, som boede ved "Dybdalsgave", var i mange år pressemand. Det fortælles, at en spøgefugl med en fork slog et ordentligt slag på omtalte plade med det resultat, at Kr. Kirk blev så forskrækket, at han nær var faldet ned af presseren. Det varede længe, inden han vænnede sig til denne spøg, som senere blev gentaget mange gange. Søren Find, som boede i det hvide hus øst for "Thadetoft", var også i mange år pressemand.

"Thybo" var med sine 42 tommer slagler (ca. 105 cm.) et stort tærskværk, som virkeligt kunne bestille noget. Man havde som regel en fast avnebærer, der havde alt det, han kunne gøre især, når man tærskede havre, en afgrøde som var meget udbredt. Han havde som fast tilbehør en kæmpe stor riskurv.

Salmon Jespersen, Hundborg, fortæller, at "Thybo" først i tyverne tærskede rapgræs hos hans forældre på gården i Jannerup. Det var et stort arbejde, da høet skulle igennem maskinen to gange. Man brugte ikke presseren første gang, hvor høet blev lagt i en stor dyng bag ved maskinen. Anden gang kørte man en vogn op på siden af maskinen, og høet skulle så forkes op på vognen og derefter op på maskinen.

Avnerne, som ved rapgræs kaldes "flomi", blev ved tærskningen delt i grov og i fin "flomi". Den fine "flomi" gik igennem solden, og den grove kom ud af enden og skulle igennem slaglerne en gang eller to mere. Den fine "flom" skulle igennem en "kørner", som blev monteret oven på tærskemaskinen ved siden af ilæggeren. "Flommen" blev i riskurve fragtet op i maskinen, så man kan godt forstå, at det var et stort arbejde at tærsk rapgræs dengang. Salmon Jespersen skønner, at der var 12-15 mand beskæftiget ved maskinen. Mange år senere under 2. verdenskrig, da der på grund af gode priser blev avlet meget rapgræs, fandt man ud af at koble to tærskemaskiner sammen. Man kunne så tærsk det meste i én arbejds gang, men "flommen" skulle stadigvæk gennem en "kørner".

Ilæggere ved maskinen var murer Jakob Vang, Hundborg, Kr. Harregård, Jannerup, og Jens Peter Larsen, Faddersbøl. Tærskemaskinen holdt i ca. 40 år, men så var den også slidt op og blev solgt til Kristian Skådkjær (Larsen), der et par år i forvejen havde startet privat udlejningsmaskine. Der var en god traktor, idet "Thybo" også var gået fra "biel" og til traktor. Dette hele incl. maskinhus kostede ca. 2000 kr.

"Jyden" A/S

Aktionærerne, som forlod "Thybo", købte en 36 tommer "Marshall" tærskemaskine af engelsk fabrikat. Den havde dog 42 tommer halmrystere og mindede meget om "Thybo's". Man kørte så med "Thybo's" dampbil og uden halmpræsser med Jens Bojer som værkfører og broderen Anders som ilægger. Efter en sæsons tærskning havde man

imidlertid forandret mening og ville nu også have presser, sandsynligvis fordi "Thybo" og "Gideon" havde det, og folk ville selvfølgelig have halmen presset, når det kunne lade sig gøre. Man købte så en presser af samme type som "Thybo's", og Jens Fink, Hundborg, blev pressemand.

Formand for "Jyden" var i mange år Martin Fuglsang. Man havde maskinhus et stykke nord for "Thybo's" hus i nærheden af højen nord for Aksel Larsen. "Jyden" fik ligesom de andre maskiner traktor i 30'erne, også en "Fordson". Jens Larsen blev traktorfører. I modsætning til de andre maskiner fortsatte "Jyden" helt frem til 1946. Under krigen kørte man med gasgenerator på traktoren, som måske var lejet. Tørvefabrikanterne i Hundborg havde gasgenerator på deres traktorer, og det menes, at Jakob Jørgensen, Todbøl mark, en overgang lagde traktor til.

De faste folk var i årenes løb bl.a. Chr. Pedersen, Johannes Fuglsang og Chr. Bang Andersen. De faste folk ved de forskellige tærskværker var for de flestes vedkommende beskæftiget om sommeren ved tørveæltning i mosen. Når de var færdige med sæsonen der, så kunne de få arbejde ved tærskværkerne.

Tærskværket "Jyden" A/S fra Hundborg.

"Jyden's" maskinhus blev solgt til tre landmænd på Søgård mark, Johannes Poulsen, Anders Vestergård og Kristoffer Rysgård. De fik huset placeret i skellet mellem de tre ejendomme og brugte det som redskabshus - her står det endnu. Flytningen blev klaret af de to brødre Jens og Jørgen Jørgensen, Todbøl mark. De fik huset læsset på to stængede arbejdsvogne og kørte skråt over agrene.

Chr. Borggaard, "Skovbakgård" fortæller, at han i sine unge dage kørte en del for vognmand Otto Svendsen, Hundborg. En dag kom der bud om, at "Jyden" var kørt uhjælpeligt fast ved Otto Møller, som boede ved dammen nord for Jannerupvej. Traktoren kunne ikke trække tærskværket løs, men gravede sig bare ned. De tog så derop med to spand store vognmandsheste og fik den også trukket løs, men i første forsøg glippede det, idet "Jyden's" stokhamler knækkede. Otto Svendsen fik så fat i sine egne svære vognmandshamler. Der blev sat en krog i enden af stjerten, og hestene gik så bagved hinanden to og to - så lykkedes det. Det var iøvrigt ikke så sjældent, at Otto Svendsen måtte ud at flytte for "Jyden".

Efter at maskinen var flyttet, havde Otto Møller et større arbejde med at få jævnet gårdspladsen og udtalte samtidigt: "Aldrig mere vil jeg have den skrummel maskine i min gård. Næste år betaler jeg bøden, og så tager jeg Kristian Skådkjær's maskine". Andre aktionærer blev også utilfredse, når de fik gårdspladsen og deres privat vej ødelagt, hvilket skete tit med de store tunge aktiemaskiner. De to tvillingbrødre Jens og Kristian

Skådkjær startede hver for sig private udlejningsmaskiner sidst i 30'erne. Det var mindre og lettere maskiner, og da de to brødre besad stor akuratesse, lavede de ingen ravage, men blev tværtimod kendt for at rydde godt op efter sig på tærskelpladsen.

I 1939 faldt der en overgang en masse isslag. Vejene var i længere tid spejlglatte, og Kr. Skådkjær skulle have flyttet sit tærskværk fra Martin Andersen i Snejstrup til "Kirkegård" i Hundborg. Traktoren kunne ikke stå fast. Han ringede da til Salmon Jespersen og hans folk, P. Fink og Herluf Møller, kom med to spand heste efter først at have været ved smeden for at få hestekoene skærpet. Derpå flyttede man maskinen de ca. tre kilometer, dog kneb det gevaldigt op ad bakken til "Kirkegård", men det blev en oplevelse, som de aldrig glemmer.

"Raastrup"

Om denne maskine kan kun fortælles, at det var den største af de fire aktiemaskiner. Den havde 48 tommer slagler (ca. 120 cm). Det fortælles, at den kunne tærsk alt det, som en mand kunne proppe i den. Den var som "Jyden" en engelsk "Marshall" maskine og havde maskinhus på Røde Anes vej ved Per Bojers ejendom - han var iøvrigt i mange år fyrbøder. Da maskinen som de andre fik halmpræsser, var det en type, som havde to snore om ballerne. Som fyrbødere nævnes Martin Vestergaard, Toften, og Per Fuglsang menes også at have været det i en kort periode. Den havde 7 HK "biel" af samme type som de andre maskiner, og også den fik traktor på et tidspunkt. Ilæggeren var Jens Larsen.

"Raastrup" startede sikkert før år 1900 og har sandsynligvis haft en vis tilknytning til gården "Raastrup". Det menes, at den engang har haft maskinhus på Raastrups jord syd for gården. Den tærskede en overgang meget på de større gårde rundt om i sognet. Det menes, at den ophørte før de andre maskiner.

Andre maskiner

Nabosognene havde ligeledes aktiemaskiner. Der var en i Nørhå-området, og Vorupør-Stenbjerg var fælles om en lille maskine. Skjoldborg havde en større maskine, og Sjørring og Vang havde hver én med selvkørende "biel". Vang fortsatte frem i 50'erne, idet man nåede at få monteret kornblæser. Ellers var det private udlejningsmaskiner, der fra sidst i 30'erne og fremefter overtog markedet. Vi har nævnt nogle af disse; Kr. Skådkjær solgte sin maskine til Mads Borggaard, som samtidig overtog "Thybo's" gamle maskinhus. Det blæste iøvrigt ned i en storm i 50'erne - det fortælles at stumperne føg helt ned i Hundborg by.

Charles Pedersen havde en maskine, som han i 1947 solgte til Karl Emil Thomsen, der i 1955 videresolgte den til Alfred Jensen, Raastrup mark. Ellers kan nævnes Andreas Pedersen, Lars Kjær's vej, Jørgen Jørgensen, Thadetoftvej, Marinus Svendsen, Aarup, Otto Poulsen, Sperring og Svend Jeppesen, Dybdalsgave. Sidstnævnte tærskede sidste gang hos Søren Skinnerup, Førby, omkring 1970. Han lod da sin maskine blive stående derude i kanten af skoven. Der var ikke mere at lave, idet mejetærskerne havde holdt deres indtog og ret hurtigt erobrede markedet. Chr. Skinnerup, Sønderhå, var den sidste, der tærskede i Hundborg-området.

Før det var slut, var der sket en fantastisk udvikling med tærskværkerne, også rundt om på ejendommene, hvor mange efterhånden, som de fik el indlagt, anskaffede et tærskværk. Først fik man avneblæsere monteret, derefter i 50'erne kom kornblæseren. Mange lavede også halmbaner, så presseren selv kunne skubbe halmen op på loftet. Til sidst var der en del maskiner, som fik monteret ilæggerapparat, så et par mænd kunne klare arbejdet.

Der kom også hobetærskere, som var en kørende tærskemaskine, der tærskede kornet på marken. Den blev trukket af en traktor og tilkoblet kraftoverføringsakselen. Den havde indbygget presser og ilæggerapparat og kunne betjenes af to mænd, én til at køre traktoren og én til at forke negene i ilæggerapparatet. Man skulle dog holde og skifte sække ind imellem. Hobetærskeren nåede dog ikke at blive særligt udbredt, idet mejetærskeren dukkede op kort efter.

Ved én af de private udlejningsmaskiner skete der engang følgende: Da man manglede et par rør på stuehusets loft til kornblæseren, gik en mand op for at ordne det. Da han var på vej op ad trappen, gik tærskværket i gang, og da han skulle montere omtalte rør, kom der en kat farende ud. Den kom ud med halen først, bedyrede han. Der var nok sket det, at katten på grund af den megen uro havde skjult sig i et af rørene.

En overgang havde folk for skik først at tærsk det sidste korn hen på vinteren. Man opdagede da, at det havde sin pris at vente så længe, idet kornet tit var fyldt med mus, der havde gnavet kraftigt i det. Der kunne være en frygtelig lugt af mus, og folk lugtede langt væk af mus, når de var inde at spise.

Det var dog langt værre, når det var rotter, som havde slået sig ned i kornet. I 1944 var det i det sidste gulv på Borggård så mange rotter, at man efter en endt jagt kunne fylde en trillebør. Chr. Skådkjær morede sig med at bygge en stak af dem på gårdspladsen, og med vanlig akuratesse skulle hovederne vende den ene vej og halerne den anden - de blev dog hurtigt fjernet og gravet ned.

Mejetærskerne begyndte at dukke op omkring 1960, og i løbet af en halv snes år havde de helt erobret markedet. De første var små, bugserede maskiner med 5-6 fod skårbredde. Ret hurtigt gik man dog over til selvkørende, men for begge typer gjaldt det, at kornet skulle fyldes i sække. På siden af maskinen kunne der stå en mand og fylde og binde for sækkene, der så blev væltet på jorden. Efter endt tærskning blev sækkene rejst med bundene i vejret. De skulle så stå på marken, til kornet var tørret. Det virkede også godt nok i en tør periode, men i fugtigt vejr

Udlånt af Egnshistorisk Arkiv i Sydthy.

blev sækkene grønne af spiret korn.

Tørrerierne var i begyndelsen ikke opfundet. De kom senere, samtidig med at mejetærskerne fik tank. Mejetærskerne er også vokset i størrelse, idet en 16-18 fods skårbredde er ret almindelig. Førrerhus og moderne udstyr er også kommet til.

Udviklingen fra plejl til mejetærsker varede som beskrevet ca. 60 år. Vi har i Hundborg lokalhistoriske Forening i vinteren 1991/92 bl.a. arbejdet med at beskrive

denne udvikling. En stor tak til alle, der har hjulpet med oplysninger.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1992, side 37-50).